

UGROŽENO ARHITEKTONSKO NASLEĐE U SRBIJI: PARTER TRGA PARTIZANA U UŽICU (1961)

UDK: 711.61(497.11)
711.168(497.11)

Duško Kuzović¹

Abstrakt: Parter Trga partizana u Užicu je sagrađen od 1958. do 1961. prema projektu arhitekta Stanka Mandića. Parter se sastoji od nekoliko platoa od severa ka jugu. Platoi su ili povezani stepeništima ili odvojeni niskim podzidama. U centralnom delu je postavljena bronzana figura koja je vizuelno povezana sa glavnim saobraćajnicama. Organizacija trga prati navike lokalnog stanovništva pa tradicionalne pešačke staze preko platoa nisu presećane i menjane. Obrada površina je u kamenim pločama lokalnog porekla. Podzide i stepenice su od kamenih ploča ili tesanika. Parter Trga partizana u Užicu je važan dokument javnog prostora u Srbiji u 20. veka. Potrebno je zaštititi prostor i obnoviti oštećene delove celine.

Ključne reči: Trga partizana u Užicu, Parter, arhitektura Moderne u Srbiji, Stanko Mandić, gradski trg u Srbiji

ENDANGERED ARCHITECTURAL HERITAGE IN SERBIA: PARTERRE OF PARTISANS SQUARE IN UŽICE (1961)

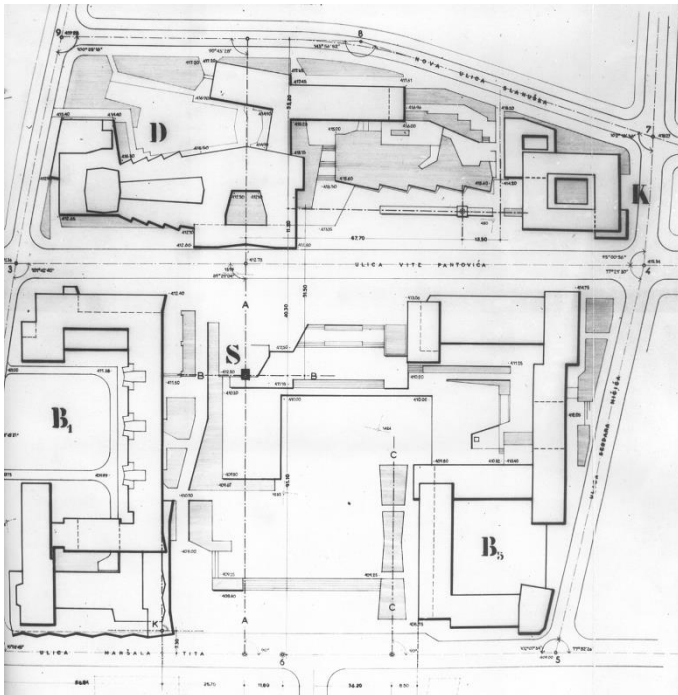
Abstract: Parterre of Partisan's Square in Užice was built from 1958 to 1961 by architect Stanko Mandić. The ground floor consists of several terraces from north to south. Plateaus are either linked with separate staircases. In the central part is placed a bronze figure that is visually connected to the surrounding buildings. The organization of the market follows the habits of the local population, so traditional footpaths through the terraces are not sectioned. Surface is the stone of local origin. Underpinning and stairs are made of stone. Parterre of Partisan's Square in Užice is an important document of development of urban space in Yugoslavia and Serbia in the 20th century. It is necessary to protect the area and restore the damaged parts of the continent.

Keywords: Partisan's Square in Užice, Parterre, Architecture of Moderne in Serbia, Stanko Mandić, the town square in Serbia.

¹ Assist.Prof.Dr. **Duško Kuzović** dipl.eng.arch, College of Engineering, Department of Architectural Engineering, Dhofar University, Salalah, Sultanate of Oman, e-mail: dkuzovic@gmail.com

1. UVOD

Parter na Trgu partizana u Užicu je sagrađen od 1958. do 1961. godine prema projektu arhitekta Stanka Mandić. Projekat je prihvaćen Rešenjem Komisije za reviziju projekata o odobrenju Glavnog projekta broj 04-15857 od 23. novembra 1959. godine. Razradu projekta je radio projektni biro Građevinskog preduzeća „Zlatibor“ iz Užica. Investitor je bio Savez boraca Jugoslavije. Trg je otvoren povodom obeležavanja 20 godina antifašističkog ustanka u Srbiji. Cilj rada je analiza istorijata i postojećeg stanja partera kroz analizu funkcije, konstrukcije, materijala i forme. Rezultati rada trebaju biti korisni razumevanju arhitekture Moderne u Srbiji i Jugoslaviji. Dokumentacija za ovaj rad su Idejni i Glavni projekti, radovi Stanka Mandića, [1] Alekseja Brkića, [2] Živote Markovića [3] i dokumentacija iz privatnih arhiva.

Slika 1. Izvod iz projekta Partera Trga partizana u Užicu (1961)

2. DOKUMENTACIJA

Trg partizana u Užicu je centralni javni prostor u gradu. Trg Partizana se nalazi između ulica Strahinjića Bana, Ljube Stojanovića, Jug Bogdanove / Petra Čelovića i Omladinske. Trg je projektovan kao više celina: centralni plato, prostor južno od ulice Dimitrija Tucovića, plato severno od ulice Kralja Petra i u dvorištu bloka „Zapad“. Celine mogu se koristiti samostalno i kao jedinstven prostor.

Slika 2a, 2b, 2c. Trg partizana, plato između Narodnog pozorišta i Pošte (1961) i detalji (2014)

Nivelacija i obrada površina na Trgu su rezultat potreba pešačkog i mirujućeg saobraćaja. Prostor Trga je po visini rasčlanjen u pet platoa (sa jednim ili više podnivoa) koji se pružaju od severa ka jugu. Kroz parter prolazi nekoliko pešačkih staza a da pri tome ne

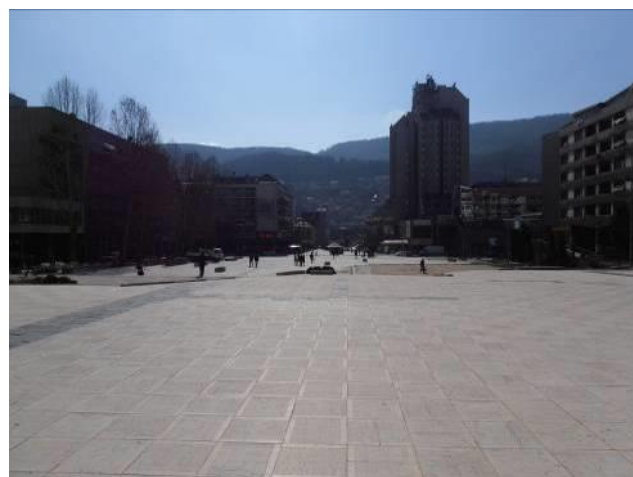
smetaju njegovom funkcionisanju. Konstrukcija je rešena pomoću armirano-betonskih podzida i nasipa kojima su formirani platoi.

Slika 3a, 3b. Trg partizana, plato ispred Narodnog pozorišta (1961) detalj (2014)

Parter je organizovan u četiri platoa koji su u blagom nagibu i međusobno povezani stepeništima. Nalazi se između od kote 408,27 do 412,85 (4,58 m). Podužni padovi su 1,8%, 1,26%, 1,47% i 1,32%. Parter iznad ulice Kralja Petra se nalazi na koti 412,85 do 417,79. Mada je projekat rađen 1958. godine svi prilazi objektima su projektovani sa pristupnim

rampama invalidima i dečijim kolicima. U parternom rešenju su primenjene dve vrste obloge: kamene ploče (na podlozi od peska) i asvalt (na betonskoj podlozi). Stepeništa su obrađena u kamenu na betonskim temeljima. Na ivici platoa je urađen slivnik za atmosfersku vodu (oko 5 cm) razmicanjem dva reda kamenih ploča.

Slika 4a, 4b, 4c. Trg partizana, plato iza bronzane figure (1961) i savremeno stanje (2014)

Na oblikovanje Partera na Trgu partizana je uticalo nekoliko okolnosti: na severu prostor trga je podeljen ulicom Kralja Petra Prvog jer nije bilo moguće izmestiti saobraćaj u drugu ulicu. Zatim, topografija

terena: na jugu kota terena je 408,76 a na severu 418,27 mnm. Na severu, je formiran prostor između Narodnog pozorišta i Pošte. Na istočnom delu centralnog platoa je „Lipov sad“ a na zapadu prostor „Sunčanog platoa“. Trgu je priključen prostor istočno od hotela „Zlatibor“. Namera arhitekta je bila da se na jugu (brdo Zabučje) formira vizuelna tačka koja bi bila drugi kraj za dugu vizuru koja i se pruža od Narodne biblioteke, preko platoa Trga partizana, preko reke Đetinje sve do brda Zabučje gde je planirana Železnička stanica.

Slika 5a, 5b. Trg partizana, plato ispred bronzane figure (1961) i savremeno stanje (2014)

Severni plato Trga partizana je prostor između Narodnog pozorišta, Narodne biblioteke i Pošte. Prostor je oblikovan tako da je istovremeno i samostalan i uključen u celinu Trga. Sastoji se od: donjeg i gornjeg nivoa, potpornog zida i manjih

samostalnih prostora (Letnja pozornica). Potporni zid se pruža pravcem istok-zapad i on je „vezni element“ između Narodnog pozorišta i Pošte. Sastoji se od ponovljene forme četiri zida u obliku ćiriličnog slova G (delom ukopani a delom slobodni). Sa južne strane sadrži specifičnu kamenu formu u materijalu koji je u kontrastu u odnosu na boju osnovne površine. Letnja pozornica je projektovana u severnom dvorištu zgrade Narodnog pozorišta, sa ulice Marije Magazinović.

Centralni plato Trga partizana se nalazi između ulice Kralja Petra (412,73), Dimitrija Tucovića (409,00) i blokova „Zapad“ i „Istok“ (visinska razlika 3,73 metra) i sastoji se od šest platoa. Prvi plato nepravilne geometrije zauzima prvi visinski nivo iznad ulice D. Tucovića.

Drugi plato, ima najveću površinu, se nalazi na 0,60 m iznad najnižeg platoa (410,00) na dužini od 91,10 m, na njega se pristupa stepeništem i kosom rampom (u zapadnom delu). Prostor je ograničen zelenom površinom kao zaštita od zapadnog osunčanja. Obloga su kamene ploče bele boje dimenzija 25h50 cm složene u polja 150h300 cm ograničena pomoću traka širine 15 cm od kamena svetlije boje.

Treći plato (od 409,80 do 410,20) je uzdignut je za jedan naglašen stepenik i nalazi se od prostora ispred bronzane figure do površine istočnog platoa ograničen sa zapada sa zelenilom, sa severa niskom i dugačkim stepeništem a na istoku dugom rampom i stepeništem. Obrađen je u kamenim pločama bele boje (50h50 cm) i crne (po ivici platoa). Ispred bronzane figure je formirana površina (2:1) ograničena sa trakom crnog kamena.

Četvrti plato (412,05 do 412,10) je uzdignut za 1,0 metar u odnosu na treći plato i on je više odmorište nego samostalna celina.

Peti plato (412,66 do 412,85) i visinski je identičan sa severnim platoom ispred objekta Narodnog pozorišta. Sa severne strane je ograničen ulicom, sa istočne podzidom, sa zapada blokom, obrađen u kamenim pločama bele boje kvadratnog oblika i koristi se kao osnova za pozornicu.

Južni plato (408,60 do 408,27) se se nalazi južno od ulice Dimitrija Tucovića do Omladinske. Prema projektu, planirano je da se pruža preko mosta na reci Đetinji i platoa do objekta Železničke stanice. Prostor je planiran da vodi od Trga ka šetalištu duž reke.

Slika 6a, 6b. Trg partizana, zapadni plato kod Pošte (1961) i savremeno stanje (2014)

3. ZAKLJUČAK

Parter Trga partizana u Uziču je sagrađen od 1958. do 1961. godine prema projektu arhitekta Stanka Mandića. Mada je godinama imao veliki uticaj na oblikovanje javnih prostora u Jugoslaviji trenutno je devastiran i u lošem stanju. Svakodnevno se vrše aktivnosti koje ugrožavaju konstrukciju (prevoz tereta kaomionom po podlozi sagrađenoj i dimenzionisanoj

za pešake, nasip klizališta i sistemi hlađenja, itd.), zamenjuju je „dotrajale“ kamene ploče formom i površinskom obradom koja je različita od prvobitnog rešenja (severni plato), prilikom obnove se ukidaju pojedina rešenja u parteru (grafika u parteru urađena u crnom kamenu iz sela Maće), dodavanjem neplaniranih elemenata (kamene stubiće duž severnog ivičnjaka ulice Kralja Petra Prvog), zauzimanjem javne površine radi postavljanja letnjih bašti (parter je planiran da bude korišten bez nadoknade a u baštama se ne može sedeti bez plaćanja usluge), itd. Stoga je potrebna hitna intervencija društva kroz strune institucije kak običaj se pomoglo lokalnoj zajednici da sačuva ovaj dragocen primer javnog prostora u Srbiji.

- **POREKLO ILUSTRACIJA**

Slika 1. Mandić, S., (1959) Gradski trg u Titovom Uziču, Funkcija i kompozicija arhitekture prostora – razmatranja, paralele, ogledi, Beograd: Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu.

Slika 2a, 3a, 4a, 5a, 6a. Arhiva M. Poznanovića i M. Iskrina iz Uziča. Slika 2b, 2c, 3b, 4b, 4c, 5b, 6b. Autor.

IZVORI

Istorijski arhiv Uziče

- **LITERATURA**

- [1] Mandić, S., (1959) Gradski trg u Titovom Uziču, Funkcija i kompozicija arhitekture prostora – razmatranja, paralele, ogledi, Beograd: Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu.

- [2] Brkić, A, (1992) Znakovi u kamenu, srpska moderna arhitektura 1930-1980, Beograd: Savez arhitekata Srbije.

- [3] Marković, Ž., Stanimirović, A., (1990) Kulturno-istorijsko spomeničko nasleđe Titovog Uziča, Uzički zbornik, broj 19, Titovo Uziče: Narodni muzej Uziče, str. 67.